

CELE MAI IMPORTANTE TURNEE

ÎNTEPRINSE DE COLECTIVE CORALE PE TERITORIUL BASARABEAN

(sf. sec. al XIX-lea – înc. sec. al XX-lea)

Tatiana DANIȚĂ*Academia de Muzică, Teatru, Arte Plastice*

The article contains information, unknown until now, about concert tours of the well-known foreign choral collectives which performed in Basarabia of the end of 19th century and the beginning of 20th century. There is no doubt that the choirs of Slaveanski, Arhanghelski, Musicescu and others influenced the ulterior development of coral art in Basarabia, being as famous examples to be followed.

Muzica profesionistă autohtonă din ultimul sfert al secolului al XIX-lea se afla în perioada sa incipientă. Un rol deosebit în dezvoltarea artei corale în Basarabia de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea li se atribuie colectivelor de peste hotarele țării, care au întreprins turnee la Chișinău și în alte ținuturi ale Basarabiei, fapt ce a influențat pozitiv activitatea artistică ulterioară a corurilor din Basarabia. Ca și în alte domenii ale artei, viața muzicală locală se desfășura, în mare măsură, datorită concertelor și spectacolelor realizate de mari maeștri ai muzicii, precum și de colectivele venite din altă parte.

Unul dintre evenimentele cele mai importante ale Chișinăului din acea perioadă a fost deschiderea căii ferate Chișinău-Odesa și Chișinău-Iași în anul 1871. Acest fapt nu numai a facilitat contactul cu regiunile îndepărtate ale Basarabiei, Rusiei și Europei, ci a transformat Chișinăul într-un centru cultural-comercial (al treilea după Kiev și Odesa) din teritoriul de sud al Imperiului Rus. Chișinăul, dobândindu-și cu timpul faima de oraș muzical, a devenit punctul de atracție al celebrităților și al colectivelor lumii și al celor din Rusia. Ne vom referi în continuare la unele turnee întreprinse pe teritoriul Basarabiei, considerându-le ca cele mai importante și mai de valoare pentru viața muzicală a ținutului.

Unul din ansamblurile corale venite în turneu la Chișinău a fost corul lui Dmitrii Agrenev-Slaveanski, care a concertat cu succes în sala Adunării Nobilimii în anii 1878, 1882, 1884 [1] și 1891 [apud 2]. Probabil, nici un colectiv coral din jumătatea a doua a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea nu a trezit atâtea polemici și aprecieri contradictorii precum colectivul lui D.Agrenev-Slaveanski. Acesta era un colectiv ce interpreta prelucrări de cântece populare ruse și slavone, de unde a venit mai târziu și denumirea de „slaveanskii”. Repertoriul unilateral al corului, care în mare măsură nu a fost prezentat la un nivel cu adevărat profesionist, a stârnit nedumerirea unora și admirația altora. În pofida argumentelor expuse, corul lui D.Agrenev-Slaveanski era, fără îndoială, unul din cele mai populare colective ale timpului. S.Taneev a apreciat meritele acestei formații, ce „a atras atenția publicului vest-european asupra cântecului rusesc” [3]. Luând în considerație faptul că această corală a lui D.Agrenev-Slaveanski a fost primul colectiv muzical (alături de corul cneazului Iu.N.Golițin, ce a întreprins un turneu în America) care a evoluat peste hotarele țării, atunci importanța concertelor lui a fost și mai mare. Ideea de a populariza cântecul național rus într-un auditoriu larg a adus acest colectiv și pe meleagul nostru, la Chișinău.

Venirea acestui colectiv a constituit un eveniment de mare importanță pentru viața culturală a orașului. Publicului chișinăuian i s-au propus spre audiție lucrări muzicale populare ruse și slavone care au demonstrat ascultătorilor potențialul artistic al cântării pe mai multe voci. Aceasta a avut un efect cognitiv și stimulatив pentru arta corală autohtonă. Avem posibilitatea să propunem integral, în „premieră absolută” programul unuia dintre concertele susținute de această formație la Chișinău, grație cercetărilor făcute în acest domeniu de regretatul profesor al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice – Efim Bogdanovschi. Concertele din 22 și 23 martie 1884 au derulat cu următorul program.

I-ое отделение.

1. Былина про Добрыню Никитича – старинное сказание XI-го века. Добрыня известен в народе также под именем Бовы-Королевича; 2. *Вниз по матушке, по Волге* – волжская старинная песня времен Стеньки Разина; 3. *Во лужьях* – хороводная песня; 4. *Катенька веселая, Катя чернобровая* – народная песня Пензенской губернии; 5. *Ай, Дунай ли сын Иванович* – хороводная песня Казанской губернии;

6. *Чаму ж мне не пець* – бытовая белорусская песня Могилевской губернии; 7. *Сизенький голубчик* – старинная солдатская песня; 8. *За горами, за долами* – игровая песня.

2-ое отделение.

1. *Былина про Илью Муромца* – старинное сказание о чудесном исцеление Ильи Каликами-перехожими, сборы его и отъезд «в поле чистое гуляти»; 2. *Как на горе калина* – сибирская народная песня; 3. *Человек жену бьет-бичует* – бытовая белорусская песня Могилевской губернии; 4. *Камаринская* – шутка для пения, переделанная из пьесы соч. Глинки Шубертом; 5. *Течет речка по песку* – фабричная шуточная песня Московской губернии; 6. *В селе малом* – фабричная песня; 7. *Ай, дубинушка охни!* – песня рабочих при вбивании свай, Костромской губернии”.

Un alt colectiv celebru al Sankt Petersburgului a fost corul lui Alexandr Arhanghelski. Acest colectiv ce a activat la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea și, trecând prin „cumpene istorice” pentru a supraviețui, a onorat publicul chișinăuian cu un concert coral care a avut loc în cadrul primului turneu de proporții prin orașele Rusiei (să nu uităm că la acel moment Basarabia era gubernie a Imperiului Rus). Astfel, la 1 noiembrie 1898, Alexandr Arhanghelski întreprinde primul turneu pe traseul: Pskov – Vilno – Grodno – Belostok – Novogheorghevsk – Lodz – Brest-Litovsk – Wașovia – regiunea de vest; Smolensk – Viazma – Kaluga – Tula – Oriol – Kursk – Belgorod – Harkov – Poltava – Kremenciug – regiunea centrală; după aceasta – la sud – Elizavetgrad – Ekaterinoslav – Rostov-pe-Don – Taganrog – Odesa – Chișinău – Novocerkask; în drum spre casă – Voronej și Reazan.

Evoluările prin 27 de orașe au durat până la 1 ianuarie 1899, timp de două luni. Luând în considerație amplitudinea ariei geografice, programele de concert, și, în special, nivelul de interpretare artistică, acest turneu este considerat ca fiind unul din primele turnee din istoria artei corale profesioniste din Rusia. Începând cu concertele da la Wașovia, corul interpreta întregul program pe de rost [4]. Astfel, putem atesta evoluarea corului la Chișinău în perioada 1 noiembrie 1898 - 1 ianuarie 1899. Colectivul coral constituit din 30 persoane (cor cameral) a prezentat un program format din lucrări ale compozitorilor G.P.Palestrina, L.Marenzio, A.Lotti, O.Lasso, O.Vecchi, G.Allegri, C.Monteverdi, J.S.Bach ș.a. Putem ușor observa diferența nivelurilor de interpretare a programelor artistice dintre corurile lui Dmitrii Agrenev-Slaveanski și al lui Alexandr Arhanghelski, constatând că programul artistic al celui din urmă este net superior. Printre lucrările compozitorilor europeni au răsunat și creații clasice ruse, prelucrări ale cântecelor populare ruse, ucrainene și poloneze. Privitor la acest turneu și, respectiv, la concertul din Chișinău, D.Tkaciiov menționează: „Ce mai putem anexa la aprecierile înflăcărate și la multiplele epitete înălțătoare ale ascultătorilor și a presei în adresa corului! Este urmărită încântarea tuturor datorată unei prezențe profesioniste a corului din capitală și a familiarizării publicului provincial din centrul Rusiei, a ținuturilor ei vestice cu lucrări ce aparțin diferitelor epoci, stiluri și naționalități” [5]. Corul lui A.Arhanghelski, superior celui al lui D.Slaveanski, a cucerit cu adevărat publicul chișinăuian, impresionând ascultătorii și mobilizând maeștrii baghetei corale locale la performanțe artistice. Ținând cont de faptul că vocile feminine au fost introduse de Alexandr Arhanghelski în componența corului în anul 1887, încercare fără precedent până atunci, ne dăm seama că Chișinăul a audiat componența mixtă a colectivului, completat cu voci feminine.

Audiția unui cor mixt nu a constituit o noutate pentru publicul din Chișinău, dat fiind faptul că în luna martie a aceluiași an (1898), acest public a savurat cântecul coral, în interpretarea renumitului Cor Mitropolitan din Iași, sub conducerea lui Gavriil Musicescu. N-a fost ușor pentru G.Musicescu să obțină posibilitatea de a vizita meleagurile copilăriei sale. „După multă trudă – scrie M.Gr.Poslușnicu – reușește să învingă toate restricțiile impuse de țarism și, în calitate de șef al Corului sf. Mitropolii din Iași, cu un ansamblu muzical-coral, format din 40 de femei – soprane și alte și 30 bărbați – tenori, baritoni și bași – trece în Basarabia și în zilele de 8 și 9 martie 1898, în sala *Clubului Nobilimii* din Chișinău, dă două concerte cu un program ales de piese corale religioase și cântece naționale” [6]. Concertele susținute de corul lui Musicescu au fost elogiuate în presa cotidiană locală, grație cărui fapt a fost posibilă o expunere mai amplă asupra acestui subiect. Studiind activitatea lui Gavriil Musicescu, Lidia Al. Axionova ne propune programul acestor concerte din care rezultă înaltul nivel profesionist al colectivului [7]. Din anunțul publicat în ziar, se afla că la data de 8 martie 1898 va avea loc un concert în sala Adunării Nobilimii cu participarea Corului Mitropoliei ieșene, sub conducerea profesorului Conservatorului din Iași – G.Musicescu și cu coparticiparea profesorului de violoncel a aceluiași Conservator – I.Bursuc. Concertul a decurs cu următorul program.

„Partea I. 1. G.Musicescu – *Imnul Heruvic*; 2. G.F. Haendel – Aria din opera *Alcina*; 3. Fr.Auber – al 3-lea final din opera *Muta di Portici*.

Partea II. 4. R.Wagner – corul pelegriilor din opera *Tannhauser*; 5. Solo la violoncel – a) D.Poperr – *Wie einst in Schoenen Tagen*; b) C.Dumitrescu – *Danse villageoise*; 6. F.Mendelssohn-Bartholdy – Trei momente de dragoste (Declarația, Fuga, Consecințele); 7. R.Wagner – Corul torcătoarelor din opera – *Le vaisseau fantome*.

Partea III. 8. G.Musicescu – *Imn Regal*; 9. G.Musicescu – *Stejarul și cornul*; 10. prel. G.Musicescu – a) *Dor, dorule*, b) *Stăncuța sprâncenată*. 11. *Baba și moșneagul*. 12. *Zis-a badea c-a veni*”.

După cum s-a remarcat, Corul Mitropolitan din Iași a susținut două concerte, în zilele de 8 și 9 martie 1898. Presa locală a remarcat succesul și măiestria profesionistă a dirijorului. Impresii deosebite au produs prelucrările cântecelor populare, iar în special *Dor, dorule* și *Stăncuța*. Ziarele locale au remarcat și faptul că armonizările lui G.Musicescu lasă neschimbate melodiile cântecului popular. În urma acestui măreț succes, după cel de-al doilea concert din 9 martie 1898, boierii moldoveni îi oferă lui G.Musicescu un set de cupe din argint, gravate cu numele maestrului, data acelor zile de neuitat și cu o dedicație: „Nobilimea Chișinăului, în amintirea dulcelor suveniruri din zilele de 8 și 9 martie 1898, căpătate prin concertele strălucite ale Corului vocal (capela) Mitropolitan din Iași, oferă maestrului său Muzicescu acest mic dar, spre semn de dragoste și eternă memorie”. După aceste concerte, Corul a fost invitat și la un banchet luxos, oferit de nobilime, unde au putut constata că moldoveanul basarabean și-a păstrat sonoritatea dulce și atrăgătoare a graiului românesc [8].

În ziarul local *Bessarabeț* a apărut o recenzie foarte elogioasă la adresa corului. Recenzia a fost trimisă la Iași de către D.Ion N. Halippa, iar la 13 martie 1898, a fost primit răspuns de mulțumire, al cărui text îl redă cu precizie în schița sa istorică Alexandru Boldur.

„Onorate D-le Halippa,

A sara am primit Nr.55 al ziarului *Bessarabeț*, în care ați bine-voit a da o recenzie despre al 2-lea concert dat de corul nostru în Kișinău. Ve mulțumesc în numele personalului Capellei și al meu pentru gentileța ce ați avut d’a ne da preciosul D.-V. concurs prin pana artistică pe care o mănuiți cu abilitate. Personalul Corului și eu vom păstra aceste recenziuni, ca o dulce amintire de plăcuta noastră petrecere în Capitala Bessarabiei.

Mulțumindu-Ve încă o dată, vă stâng mâna amicalmente, G.Muzicescu.

N.B. nu credeți că ar fi bine cu vr’o ocazie favorabilă, să dați o notiță în jurnal că eu, în numele Corului, am dăruit Spitalului de Copii din Kișinău 100 ruble prin d-na Dr.Sitinschi.

G. Muzicescu

Sper în curând să viu la Kișinău, ași dori să ne mai vedem. Îmi voui permite a Vă înștiința de sosirea mea. G.M.”

Întorcându-se la Iași, Gavriil Musicescu întocmește un raport cu privire la concertele din Basarabia, adresat Ministrului Instrucțiunii Publice, semnat cu ziua de 18 martie 1898. Lidia Al. Axionova a reușit să găsească acest raport, din care putem extrage crâmpie importante asupra evenimentului expus. Musicescu scria: „Sosit la Unghenii Ruși, am primit o telegramă că pentru concertul I-i s’a vândut toate locurile și că pentru al doilea concert a rămas prea puține locuri ...”. Privitor la aprecierea repertoriului din partea publicului, marele maestru s-a exprimat: „piesele clasice au trecut cam cu răceală, au fost aplaudate, dar fără entuziasm, în schimb bucățile populare au fost primite cu căldură.” Musicescu mai adaugă că: „După terminarea concertului al doilea, mi s-a oferit un servis de argint foarte elegant, pentru lichior... Fiecare număr a fost repetat de mai multe ori. După terminarea concertului am fost invitat la supeu de D-l Suruceanu...” [9].

La începutul anului 1903, vizita colectivului menționat la Chișinău s-a repetat. Gavriil Musicescu evoluează cu corul său în cadrul unui concert, unde propune spre audiție creații laice, printre care *Hai, Ileană, la poiană*. După primul concert în Basarabia, Gavriil Musicescu consolidează legăturile de prietenie cu muzicienii basarabeni și ulterior dorește să le ajute în organizarea unui turneu peste Prut. Intenția nu s-a realizat din motive necunoscute, însă el continuă să mai vină pe la Chișinău, ca să asculte cântarea armonioasă a Corului Arhieresc al Catedralei din Chișinău, sub conducerea lui Mihail Berezovschi.

Analizând concertele vizate, în baza documentelor puse la dispoziție, putem extrage următoarele:

- 1) programul de concert a fost destul de vast, variat din punctul de vedere al stilurilor, epocilor și caracterului;
- 2) concertele erau nespuse de solicitate, fapt confirmat de biletele vândute cu mult timp înainte;
- 3) prelucrările lui Musicescu s-au bucurat de un succes enorm la public;
- 4) un nivel profesional foarte înalt a fost menționat și elogiat în periodica timpului.

Alături de corurile profesionale ce au vizitat ținuturile noastre în perioada cercetată, a fost și corul de studiu al Universității din Novorosiisk. În luna noiembrie 1902, corul susține concerte la Odesa, după care vizitează Chișinăul și Benderul cu același program artistic [10].

Aprecierea artei corale rusești nu scade nici în perioada interbelică, cu toate că „alarmă rusificării” este lansată chiar și la opera din Cluj, care angaja drept coriști un număr mare de basarabeni, ca să nu mai vorbim de Chișinăul locuit și guvernat decenii în șir de guvernatori ruși. Aici am dori să aducem un argument „pro” artei

muzicale rusești, propus de un profesor de la Universitatea din Cluj, Onisifor Ghibu, în articolul său *Rusificare .... și încă ceva* din ziarul *Adevărul* din 7 noiembrie 1925: „Nu, desigur, nu poate fi vorba de nici o rusificare la Cluj, deși poate că o anumită rusificare ar fi de dorit, căci, oricâte rezerve am avea față de ruși, nu trebuie să mergem față de ei așa departe cu resentimentele, încât să le tăgăduim ceea ce toată lumea le recunoaște. În special, pe terenul muzicii am avea destul de învățat și de împrumutat de la ei, lucru foarte ușor de făcut astăzi, când avem cu noi Basarabia, care este o depozitară nu numai a influențelor rele din vechea Rusie, ci și a celor bune...”.

Așadar, publicul chișinăuian, deja destul de versat în domeniu, aștepta cu mare înflăcărare evoluarea corului lui S.A.Jarov, venit la Chișinău prin martie-aprilie 1934. F.Săgeată, în articolul său din revista *Viața Basarabiei*, menționează: „Corul lui Jarov a ținut timp de câteva zile într-o mare frământare și a stârnit furtuni de admirație pentru muzica rusească printre intelectualii Chișinăului. Toate biletele se vânduse cu câteva zile înainte și în ziua spectacolului s-a văzut vânzându-se bilete la licitație” [11].

Lista colectivelor ce au vizitat Chișinăul ar putea fi completată, probabil, și cu multe alte evoluări cu adevărat valoroase, însă lipsa edițiilor periodice din perioada interbelică ne privează de această posibilitate, care va fi realizată prin investigații suplimentare.

În perioada celui de-al II-lea război mondial se fac înștiințări despre concerte corale ale colectivelor locale, precum și ale unor colective din București. Iată un astfel de anunț, publicat în ziarul *Basarabia*: „Corul maestrului Nicolae Oancea din București compus din 100 persoane va da în ziua de 3 August ora 8 seara, în sala teatrului „Expres” din Chișinău un concert de o deosebită importanță” [12]. Tot aici se relatează următoarele: „corul se găsește în acțiune culturală și ca pretutindeni și la Chișinău, se va bucura de o primire frumoasă, mai ales că toți coriștii sunt învățători și învățătoare din București și împrejurimi. De altfel, însăși Direcția Teatrului „Expres” apreciind faptul că acest cor îndeplinește un rol cultural, a făcut reduceri pentru închirierea sălii.”

O informație ce poate fi inserată în acest compartiment este cea despre prezența renumitului cor bănățean „Ion Vidu” din Lugoj la Chișinău, în zilele de 10 și 11 martie 1943, condus de Președintele Societății Bănățenilor din București Petru Nimoianu [13]. Acest eveniment este remarcat fugitiv și de Gabriela Cristea-Tudorănescu, nora lui Alexandru Cristea, în interviul său cu Maria Vieru-Ișaev. Ruda dirijorului Al.Cristea, ce a fost prezentă la acest concert, își amintește: „Am audiat la Chișinău renumitul cor „Ion Vidu” din Lugoj, care a lăsat o impresie deosebită” [14]. Nu punem la îndoială competența dnei G.Cristea-Tudorănescu, care, fiind muzician, era în măsură să dea o apreciere justă unui colectiv coral.

Finalmente, nu am putea ignora contribuția colectivelor corale venite din alte localități la întregirea vieții muzicale a Chișinăului și a ținutului în general. Această pagină nu ar lua forme desăvârșite fără a fi conștienți de faptul că informația, în toate formele ei de manifestare, este ceea ce provoacă activitate, dezvoltare și, nu în ultimul rând, schimbare calitativă. Anume astfel, ca „informații-inovații”, ni se prezintă primele colective venite la Chișinău, mai ales la finele secolului al XIX-lea, când în localitate încă nu era plăsmuit cu adevărat un cor de tip profesionist.

Referințe:

1. Informație din arhiva personală a regretatului Efim Bogdanovschi. Venirea corului lui D.Slaveanski în capitala Basarabiei în anii 1883-1884 este atestată și de E.Nagacevski în cartea Mihail Berezovschi, dirijor de cor și compozitor.
2. Королева Э. Молдавский балетный театр. - Кишинэу: Штиинца, 1990, с.33.
3. Локшин Д. Замечательные русские хоры и их дирижеры. - Москва: Музыкальное издательство, 1963, с.69.
4. Александр Андреевич Архангельский. Воспоминания современников: Избранные духовные концерты для хора а capella. - Москва: Живоносный источник, 1999, с.15.
5. Ткачев Д. Александр Андреевич Архангельский. - Ленинград: Музыка, 1974. с.30-31 (traducerea ne aparține).
6. Poslușnicu M.Gr. Istoria muzicii la români de la renaștere până'n epoca de consolidare a culturii artistice. - București: Cartea Românească, 1928, p.504.
7. Axionova L.A. Gavriil Musicescu, viața și opera. - Chișinău: Cartea Moldovenească, 1960, p.30-34.
8. Poslușnicu M.Gr. Op. cit., p.505.
9. Axionova L.A. Op. cit., p.34.
10. Informație din arhiva personală a lui Efim Bogdanovschi.
11. Viața Basarabiei. - 1934. - Nr.4. - P.224.
12. Concertul Corului „Oancea” la Chișinău // Basarabia. - 1943. - Nr.624. - P.3.
13. Buletin Municipal, 1943, 1-15 martie. - P.20.
14. Vieru-Ișaev M. Alexandru Cristea. Viața și activitatea reflectate în timp. - Chișinău: Civitas, 2001, p.268.